

Jeg er ikke pædagog. Og jeg er faktisk ikke specielt god til at tale til børn. Da jeg var generalsekretær i Kristeligt Forbund for Studerende, måtte jeg erkende, at de yngste blandt gymnasiasterne faktisk var lige i det yngste til, at jeg kunne forstå dem, og de kunne forstå mig.

Så jeg står her ikke som fagperson, blot som en taknemmelig far, der har haft fire børn på kristen friskole, kristen efterskole og STU. Dybt benøvet og taknemmelig for hver eneste, der er i stand til at forstå børn, og er i stand til at gøre sig forståelig over for børn.

I en tradition, oversvømmet af sentimentale billeder af Jesus og børnene, virker Nicolas Maes' billede fra 1653 *Christ Blessing the Children* (findes på www.wga.hu) som noget af det mest indtagende på mig. Den lille pige smiler ikke henført-tilbedende op på Jesus, men ved simpelt hen ikke rigtig, hvad hun skal mene om det her. Kigger måske betuttet hen på mor, som for et øjeblik har overladt hende til denne sære mand.

Men han tvinger ikke hendes ansigt rundt, for at hun kan indtage den vedtagne sentimentale positur. Det er ikke et paradisisk ideal-barn. Han velsigner hende med hele den distraherede usikkerhed, hun er kommet hen til ham med. Med sin lille bold i hånden.

På det sidste har jeg mødt to tekster, der har fået mig til at overveje, hvor meget jeg egentlig selv har forstået af Jesu ord om, at vi skal blive som børn.

‘Hvis I ikke vender om og bliver som børn, kommer I slet ikke ind i Himmeriget’ – det er nogle af de mest berømte ord af Jesus; men hvor meget har jeg egentlig forstået af dem?

Den ene tekst er et ganske kort erindringsglimt, skrevet af en norsk kvinde Gjølil. Det er barndomserindringer – ikke udgivet, men skrevet ned i en sjælesørgerisk proces. Hun har imidlertid givet mig lov til at citere det i dag.

Gjølil er et af de mest forpinte mennesker, jeg har haft kontakt med nogensinde. Hun har været sengeliggende i 20 år, forpint af smerter, de sidste år oven i købet isoleret fra sin omverden af en ekstrem tinnitus. Hun

har sendt mig nogle korte erindringsglimt fra sin barndom. Denne tekst vil jeg vende tilbage til om lidt.

Den anden tekst vil vi se på nu. Det er en voldsomt stor roman, A S Byatts *Børnenes Bog*, der udkom sidste år.

Hun er mig bekendt måske ikke specielt kristen – men det har været en læseoplevelse af de meget sjældne. Det er mange år siden, jeg har grebet mig selv i at begynde at lægge en bog til side for at udsætte den dag, hvor jeg var færdig med den.

Den er i struktur og afsæt for så vidt blot endnu en historisk slægtsroman, der følger en familie og deres omgangskreds over et par årtier omkring år 1900. Det helt usædvanlige – ud over at den er ekstremt velskrevet og fascinerende – er, at den er skrevet ud fra børnenes synsvinkel.

A S Byatt fortalte i et interview sidste år, at noget af det, der havde sat hende i gang med romanen, var den mærkelige iagttagelse, at nogle af dem, der havde skrevet de mest berømte børnebøger i verden, faktisk selv havde været dårlige forældre. Hun nævner forfatteren til *Peter Pan* (teaterstykket *Peter Pan* blev et af omdrejningspunkterne i romanen); og hun nævner forfatteren til *Alice i Eventyrland*. Da jeg læste det, kom jeg selv til at tænke på Astrid Lindgren, som noget tilsvarende er blevet sagt om. Jeg ved ikke, om det er rigtigt.

Jeg kom også til at tænke på min egen computer, jeg havde anskaffet mig, da børnene var små – jeg var en af de første i mit miljø, der havde anskaffet sig sådan et monstrum; og den tog en del af min opmærksomhed, skal jeg hilse og sige. Efter et par trælse ordvekslinger derhjemme var jeg blevet både lidt flov og lidt nervøs – så jeg satte en lille tekst oven over skærmen: ‘Nej, far har ikke tid; han er ved at skrive en prædiken om kærlighed’.

Så kunne jeg selv tygge lidt på den, når jeg havde vrisset ad børnene ...

Men denne gåde, at disse forfattere havde skrevet fantastiske fortællinger for børn, og derfor jo på en eller anden måde måtte have haft en unik kontakt med det barnlige, men samtidig selv havde haft dårlig kontakt med deres egne børn; det var en gåde, der i den grad havde fascineret A S Byatt, så hun drejer romanen væsentligst om denne gåde.

En af hovedpersonerne, børnebogsforfatteren Olive Wellwood, skildres bestemt ikke med fordømmelse eller hovedrysten. Hun er vel også den i bogen, der kommer tættest til Byatts eget liv. Og jeg er dybt betaget af, at hun kan skildre Olive Wellwood med sådan en nerve – både nådeløst og fuld af forståelse på en gang.

Olive Wellwood er selv en overlever. Hun kommer fra en familie af kulminearbejdere, hvor mændene er blevet invalideret og dræbt i minerne; hun er blevet gift ind i et ret anarkistisk kunstnermiljø og er selv blevet en fremragende børnebogsforfatter. Hendes mand er en flyvsk charmør, og det er faktisk hende, der holder familien økonomisk oppe med sine bøger.

Hun er bestemt ikke ligeglad med sine børn! Hun skriver faktisk løbende, over hele deres opvækst, på en unik og individuel fortælling for hver enkelt af dem – hele eventyrbøger, der ikke er beregnet på udgivelse, men blot er for barnet selv. Et fantastisk projekt – der bare mærkeligt nok samtidig bliver et symbol på, at hun hjælpeløst forholder sig næsten mere litterært end fysisk og konkret til dem! De tragedier, der senere rammer hendes børn, bliver øjeblikkelig til fortællinger inde i hovedet; og hun kan ikke vente med at komme til at skrive dem ned.

Byatt skriver:

”Olive Wellwood blev ikke helt med sin gode vilje matriark. Hun havde dannet sig sin egen opfattelse af Todefright-familien, et uskyldigt og bekvemt billede. Der var sønner og døtre og babyer i forskellige stadier af kryben, kravlen og stavren, der var børn som oplevede virkelige eller indbildte eventyr i skoven eller på The Downs, og der var tvangfri sammenkomster omkring kaminilden om vinteren eller på græsplænen om sommeren, hvor unge og gamle blandede sig med hinanden og talte om alting med en latter eller med alvorlig snusfornuft. Der var den støtte og rolige skratten fra pennespidsen i arbejdsværelset, pakkerne med manuskripter, som [søsteren] Violet bragte på postkontoret, og de tilfredsstillende checks, der ankom sammen med beundrende breve fra læserne, både børn og voksne. Alt dette havde hun skabt, lige så sikkert som hun havde skabt de verdener af eventyr og spændende oplevelser, der dog stadigvæk ofte var mere virkelige for hende end morgenmaden eller badekarret. Kun hun selv og Violet vidste, at begge verdener var konstrueret som modvægt til et forhutlet liv omgivet af askegrave,

slaggebunker, rumlende rædsler dybt under jorden og sort støv overalt. Skovene, The Downs, plænen, kaminkrogen og stalden var en *virkelig* virkelighed, der blev holdt i live takket være hendes vedvarende opfindsomhed og viljestyrke. I svage øjeblikke opfattede hun haven som det eventyrslot, prinsen eller prinsessen ikke måtte forlade, hvis den sorteste ulykke skulle undgås. De levede inden for en brandmur, og på den anden side af den var der væmmelige dæmoner, som skar ansigter. Hun havde skabt, havde *skrevet* denne verden med den opfindsomhedens kraft, som hun også fortalte sine historier med.

Hun kunne ikke forestille sig og forestillede sig heller ikke, at nogen af indvånerne i denne muromkransede have kunne ønske sig at forlade eller forandre den, men hendes fortællinger vidste bedre. Og der var meget, hun var nødt til at ignorere, hvis hun ønskede at bevare roen og kun høre pennens hurtige skratten.”

Og det viser sig da også, at børnene faktisk ønsker at forlade denne muromkransede, litterære fantasiverden. Hendes søn er blevet voldtaget på kostskolen og er blevet dybt traumatiseret af det; hun kan ikke forholde sig til det, men laver det om til en fortælling.

Da hun begejstret tager ham med ind for at se det nye teaterstykke *Peter Pan*, om drengen, der ikke vil blive voksen, reagerer han med afsky – han går hjemmefra, og det ender med, at han går i havet. Og det går op for læseren, at det i virkeligheden er Olive, der på Peter Pans vis ikke vil være voksen.

Efterhånden begynder familiens små løgne og hemmeligheder at dukke op og blive kendt af børnene – fx at nogle af børnene ganske vist er hendes mands, men faktisk ikke er hendes egne, men søsteren Violets.

”Når hun tænkte på det, hvad hun bestræbte sig på ikke at gøre, havde hun følelsen af, at alt hvad der var *usynligt* i hendes hjem havde flyttet sig i det skjulte. Tingene havde altid befundet sig bag tykke usynlige filtgardiner eller været spærret inde i tunge, aflåste, usynlige skrin. Hun havde selv hængt gardinerne op, opbevaret nøglerne til skrinene og sørget for, at det, som først og fremmest børnene vidste, blev holdt adskilt fra det, de ikke vidste. Nu vidste hun, at grå, usynlige katte var krøbet frem fra deres gemmesteder og dansede og hvædede på trapeafsatserne, at gardinerne var blevet rystet, løftet og undersøgt af nysgerrige blikke, så hendes stuer var

fulde af synligt og usynligt støv og underlige lugte. Hun var ganske tilfreds med disse metaforer og begyndte at planlægge en fortælling om et hus, hvis elskværdige, uskyldige beboere lidt efter lidt opdagede, at der fandtes et mørkt, usynligt, faretruende hus på nøjagtige samme sted som deres og sammenvævet med det, indflettet i det. Som om tanker, der skulle blive inde i hovedet, havde fået deres eget liv og var blevet konkrete genstande, man skulle udenom.”

Under læsningen af *Børnenes Bog* var det så, jeg begyndte at få en mistanke om, at jeg måske aldrig helt har forstået Jesu ord om at blive som børn.

Jeg har altid forstået det sådan, at Jesus mente to ting – at børn var *hjælpeløse*, og at børn var *tillidsfulde*. Det var de to ting, vi kunne lære af børnene: erkende, at vi selv *havde brug for hjælp*, som om vi var små børn (det var et aspekt, jeg havde lært af Georg Geil, der ordinerede mig) – og at vi skulle *tro*, lige så umiddelbart og tillidsfuldt, som børn umiddelbart stoler på ting, der bliver fortalt dem.

Men nu begyndte jeg så at overveje, om der også var et tredje aspekt: at børn måske simpelt hen er *klogere* end voksne ...

Det er jo noget sært noget at sige til pædagoger. Og jeg skal skynde mig at sige, at det her er ikke en kommentar i debatterne om reformpædagogik og projektpædagogik og Pisa-undersøgelser og læringsstile.

Alt det skal jeg nok holde mig fra. Ikke så meget fordi jeg ikke ved så meget om det (det ikke at vide så meget om ting har aldrig rigtig bremset en teolog!). Men mere fordi det her handler om noget meget mere grundlæggende: at forståelse måske er noget, vi *vokser væk fra*. At forståelse *af det vigtigste* i verden er noget, vi mister efterhånden.

Det her er overhovedet ikke en stillingtagen til spørgsmål om barnecentreret undervisning eller hukommelse contra forståelse eller udenadslære contra ansvar for egen læring etc. I alt det tror jeg slet ikke, vi har fundet den ultimative model endnu.

Og det er interessant, at den voksenverden, der i *Børnenes bog* er ved at kvæle børnene, slet ikke er den viktorianske snerpede og autoritetstro hovedstrøm i kulturen, man skulle vente i en fortælling på den tid. Her er

det faktisk en næsten anarkistisk og kunstnerisk modstrøm, der er ved at kvæle børnene. Der var en antiautoritær modstrøm, en naiv forestilling om revolution og fri kærlighed, der herskede blandt kunstnere og socialister, side om side med den autoritetstro hovedstrøm. Tiden var en fantastisk blanding af konservatisme og anarkisme – næsten som 1960'erne, bare 60 år for tidligt ude.

Og da er det ganske forfærdeligt at se, hvordan de voksne i *Børnenes bog* ikke længere kan forstå, hvor ødelæggende det er, når børnenes grænser bliver nedtrampet – kun børnene forstår, hvad de voksne nægter at se i øjnene.

Børnenes bog blev dermed også for mig en advarende illustration af den kristelige prædikant, der ivrigt og livslangt prædiker om Guds rige – og glemmer sin egen familie, sine egne børn.

Det giver sig selv, at I er vanvittigt meget klogere end de børn, I underviser – *på alle punkter, der ikke betyder så meget*.

Men hvad med det, der virkelig betyder noget?

Når far flytter væk fra mor, fordi han har fundet sig en ny veninde, tænker de voksne: ‘Uha, det her bliver forfærdelig svært, men det kommer man vel igennem, det er der jo så mange, der oplever; vi kommer vel ud på den anden side, der er jo altid lys for enden af tunnelen.’

Kun barnet forstår, at nu er verden væltet.

Og mens de voksne i sådan en situation har travlt med at bedyre deres egen uskyld, er barnet ofte den eneste, der forstår, hvor meget skyld der jo rent faktisk må svæve rundt i luften her – men når far og mor hele tiden bedyrer deres egen uskyld, så må den jo lande et andet sted; og der er jo så kun barnet tilbage til at tage skylden.

Det er dybt skræmmende at se, hvorledes det først har været de allersæneste år, man for alvor i forskning har taget hul på det tabu: Hvad gør skænderier og brud og krigstilstand ved børn? Fordi de kloge, vidende voksne har valgt ikke at forstå.

Som der for nylig stod i Politiken i en artikel om vuggestuer og daginstitutioner: Vi ved ikke, hvad vi gør ved børnene. Og vi har valgt ikke at vide det.

Børn er naturligvis ikke mere *vidende* end voksne. Det er jo derfor, de overhovedet skal i skole.

De er heller ikke mere *gode eller uskyldige*. Jeg taler overhovedet ikke for en gammeldags sentimentalitet om de uskyldige små; børn kan virkelig være nogle egoistiske skiderikker. Og jeg har heller ikke tænkt mig at stå og citere små pudsige uddrag og små pudsige citater af små børn.

Børn er ikke bedre mennesker end voksne. De er bare klogere – de forstår fx, at det er vigtigere at være sammen end at eje ting. Men de voksne har så travlt med at tjene penge til deres samtalekøkken, at de ikke har tid til at samtale i køkkenet overhovedet.

Det er først som voksne, vi begynder at bilde os ind, at *penge* er noget vigtigt.

Det er først som voksne, vi begynder at forestille os, at *karriere* er noget vigtigt.

Det er først som voksne, vi begynder at tro, at *ære* er noget vigtigt.

Det er kun far, der tror, at det gør en forskel, at han *siger*, han elsker børnene – børnene forstår udmærket, at det er da røvlige gyldigt, hvis han samtidig ikke gider være sammen med dem.

Og børn *overtræder* regler som gale. Men det er først som voksne, de begynder at *bøje* regler. Der er lige så meget sort i børnene som i de voksne; men de begynder ikke at kalde sort for hvidt og hvidt for sort. Det begynder man først på senere hen.

Forståelse er noget, vi mister med tiden.

Jeg kan fx ikke tegne. Ikke den enkleste lille ubehjælpssomme tegning kan jeg få ned på papiret. Men da jeg var lille, kunne jeg sagtens tegne. Eller rettere: Jeg anede da ikke, hvad i videste verden det skulle betyde: *at kunne eller ikke kunne tegne*. Vi tegnede bare – huse og træer og flyvere og far og mor og kaniner, uden at ane, at det var noget, man kunne eller ikke kunne. Vore tegninger havde nemlig endnu ikke været udsat for tåbelige voksne, der absolut ville rose dem eller give dem karakter eller evaluere på dem eller kvalitetsvurdere dem.

Og så mistede vi efterhånden evnen til bare at tegne løs. Vi blev bange for ikke at kunne.

Et forældrepar skrev engang til en avis og fortalte om deres lille pige, der havde den sjove vane, at hun altid klappede i hænderne. Når hun fik en lille gave, klappede hun i hænderne. Når man satte havregrøden foran hende, klappede hun. Engang, da hun så havet for første gang, klappede hun i hænderne.

Og så skrev forældrene: 'Vores eneste bekymring er, at en dag holder hun jo nok op.'

Ja. En dag holder vi op. En dag mister vi forståelsen for det fantastiske og det forfærdelige i tilværelsen.

Og sådan er det åbenbart gået med rigtig meget af det, vi kunne engang.

Først og fremmest mistede vi evnen til at kunne tro – eller i hvert fald evnen til at kunne tro umiddelbart. Vi opdagede, at man ikke altid kunne tro på det, der blev sagt.

Okay.

Hans Jørgen Hansen har givet mig emnet: "Kristen friskole – dannelse for evigt". Og nu er jeg ved at være klar til at sige noget om det:

Jeg forstår jo emnet sådan, at det er en kommentar til filosofen Senecas gode gamle og lidt forslidte tese: 'Vi lærer ikke for skolen, men for livet' – for Hans Jørgen har dét åbenbart været for lavt et ambitionsniveau: 'Vi lærer ikke bare for livet, men for evigheden.'

Og ikke nok med det; det handler ikke bare om læring, men om *dannelse* for evigheden – det er en frygtindgydende dagsorden; den overgår det menneskeligt mulige. Er det virkelig realistisk at have sådan en dagsorden?

Det tror jeg, det er – der er mange faktorer, der taler imod; men jeg tror virkelig, det lader sig gøre, særlig på den kristne friskole. *Jeg tror, det vil lykkes børnene at danne jer for evigheden ...*

For det er jo den vej, det går. *Netop når vi taler om det evige, er det jo ikke meningen, at børnene skal blive som jer. Når vi taler om det evige, er det jer, der skal blive som dem.*

'Dannelse for evigt' forstår jeg altså sådan, at I som lærere på kristne friskoler nyder godt af det privilegium, at I befinder jer i et enestående dannende miljø: I er omgivet af små rollemodeller, der på enestående vis

kan danne jer til det evige liv.

Og Jesu pointe er den forbløffende, at I skal ikke blive som børn, sådan som børn ideelt burde være, men blive som børnene, sådan som de reelt og faktisk er. Det må jo være det, Jesus mener. Han stiller ikke et urbillede af et paradisiske urbarn ind midt iblandt disciplene; han stiller en lille snottet mægning ind midt iblandt dem og siger: Her er jeres rollemodel. Det er her, I skal hen.

Jeg har sommetider hørt folk sige, at Gud jo specielt er børnenes ven – at han på en særlig måde vil være børnenes Gud.

Det er noget romantisk sludder. Gud er ikke på en særlig måde børnenes Gud. Gud er *kun* børnenes Gud. De eneste, der kan have Gud til Gud, det er børn. Og hvis vi andre vil have Gud til Gud, må vi blive som børn igen.

Det har Dan Turell noget at sige om.

Jeg har aldrig været så vild med B S Ingemann. Der er for meget sentimentalitet og ufarlig børnekristendom i hans salmer.

Sådan havde Dan Turell det overhovedet ikke. Ham kender vi jo ellers bedst fra skæve fortællinger som *Karma cowboy* og *Vangede billeder*. Men Dan Turell elskede Ingemann. Og hans første bevidste oplevelse med Ingemann var ret så dramatisk: Han var ca 10 år; og så en morgen i skolen til morgensang skulle de synge *Lysets engel går med glans*

Turell skriver i bogen *Lysets engel*:

”Jeg var ca. ti år gammel og elev på Bakkegårdsskolen i Vangede. Hver morgen blev der – som skik var i Folkeskolen dengang – sunget fællessang i aulaen. En morgen havde inspektøren valgt Lysets Engel gaaer med

Glands. Da jeg hørte det første vers:

Lysets Engel gaaer med Glands

Gjennem Himmelporte.

For Guds Engels Straalekrands

flygter alle Nattens Skygger sorte

besvimede jeg, for første gang i mit liv. Jeg faldt sammen og blev båret ind i et klasseværelse, hvor jeg vågnede nogle minutter senere, stadig mumlende – sagde de – om Lysets Engel.

Dette billede var så stærkt og rent, at det kunne ramme selv en 10-årig gadedreng i hjertet eller livet, ... Lysets Engel væltede mig – bogstaveligt.

Lysets Engel gik igennem skolens mure og ud i Vangede. Verden var ikke mere den samme.”

Så hvis jeg skal forstå rækkevidden og skønheden i en salme af Ingemann, kan det meget vel være, jeg skal sidde ved fødderne af en 10-årig gadedreng. Eller i det mindste ved fødderne af en forfatter, der endnu kan huske, hvordan det var at være en 10-årig gadedreng.

Det er ikke let at finde sig i. Sådan en lille snotunge. Jeg kan jo vælte ham som ingenting. Skal han komme her og gøre sig vigtig?

Det er jo også derfor, det en dag bliver Spørge-Jørgens far for meget:

Jørgen fik smæk og Jørgen blev lagt i seng.

Og nu lå han der igen og spurgte næsten som en helt fornuftig dreng.

Hvorfor fik jeg ingen pandekager,

hvorfor må jeg ikke lege mer'.

Hvorfor har jeg dog så ondt i numsen,
jeg skal aldrig spørge fjollet mer'.

Ja, hvorfor mon, lille Jørgen? Ganske enkelt, fordi din far er et fjols.

Så kan vi ikke svare på deres evindelige spørgsmål, så kan vi da tæske dem til at holde op med at spørge.

Det er jo endnu vanskeligere at finde sig i, når de spørger om alt det med Gud og det evige, hvor vi så gerne vil være ufejlbarlige autoriteter:

Tegneserien *Non Sequitur* har en fantastisk kommentar her (kan findes på <http://msnbcmedia.msn.com/i/uclick/nq110101.jpg>).

Men den mest raffinerede hævn er ikke en endefuld. Den mest grusomme straf for at være en møgirriterende, ubelejlig rollemodel er, at så kan jeg da i det mindste indpode barnet *syndserkendelse* ...

En solid, kvæstende, invaliderende syndserkendelse, dét må jo høre til det at danne barnet for evigheden. Barnet skal vel som vi andre ”lære at sørge over mine synder”, som vi beder i kirkebønnen ...

Men det tror jeg ikke, det skal. Jo, barnet skal lære *konkret ansvar* – og det

skal lære *konkret skyld for konkrete overtrædelser*. Jeg tror stadig på arvesynden; og jeg tror, at barnet skal lære at sige konkret undskyld for konkrete brud på konkrete regler. Dét hører også til dannelsen for evigt.

Men *den dybe syndserkendelse*, sorgen over syndens natur, sorgen over, at det onde ligger mig nærmest, det hører den voksne til. Syndserkendelsen er noget, vi som voksne får brug for – for at vi kan blive som børn!

At ville inducere dyb skam og dyb syndesorg i et lille barn er et overgreb. Det er at knuse dets Jeg. Det er at forveksle katastrofalt, at jeg *har gjort* forkert, og *jeg er* forkert.

Det er at gøre den voksne til rollemodel og forbillede, hvor det var barnet, der skulle være rollemodel og forbillede.

Jeg vil gerne vise jer et maleri af den norske maler Kari Grasmø. Men I skal lige have baggrunden først, og så se to andre af hendes malerier, før vi kommer til det egentlige, det tredje. De kan alle findes i hendes udgivelse fra 1990 *Barneskjebner*.

Hendes forældre var udsendt som missionærer til Japan af Norsk Luthersk Misjonssamband. Fra hun var 7 år, til hun var 13½, boede hun på internatskole i Japan, hvor hun og hendes kammerater jævnligt blev seksuelt misbrugt af den kristne rektor, fra de var omkring 11-12 år.

Måske er det ikke rigtigt at udtrykke det sådan; men jeg kan ikke lade være med at tænke på et udtryk i retning af: *misdannelse for evigt*.

For det sker under Guds øje, og i barnets bevidsthed sker det i Guds navn. [billedet *Internatskole* fra 1987]

Grasmø skriver:

”Det var helt umulig for noen av oss å snakke om dette hjemme, når vi et par ganger i semesteret besøkte foreldrene våre. Alle barn er lojale mot sine foresatte, men vi var i tillegg til mor og far også lojale mot Misjonen og mot Gud. Og Gud kan jo ikke ta feil. Vi tok all skylden på oss selv – inntil nå, men ikke lenger!”

Netop fordi Kari Grasmø ikke længere tog skyld på sig, blev hun trods alt ikke misdannet for evigt af overgrebene. Hun arbejdede sig igennem traumerne bl.a. ved at male overgrebene.

Og hun skildrer ikke kun sin egen historie; i billedet *Dobbeleksponering* fra 1990, hvor faderen sidder med pigen på skødet i lænestolen og læser

højt for hende, går hans giftiggrønne farve igen i den tykke tråd, hvormed datterens mund er syet sammen.

Og her er det ikke bare den pædofile far, der eksponeres, men også moderen. Pigen skæver forknytt over mod mor, som i sin lænestol vender sig halvt bort, ikke vil se, ikke vil vide, og derfor har svigtet lige så grufuldt som faderen. Ved ikke at ville vide.

Det vigtigste billede af Kari Grasmø, jeg gerne ville vise jer, hedder *Madonna med forældre*.

Her er det et barn, der sidder i madonnastilling, som vi er vant til at se Maria med Jesusbarnet og Johannesbarnet på skødet. Men her er det en pige på måske 10 år, der har sine egne forældre i miniudgave siddende på sit skød! For hun er blevet forælder for sine forældre. De er umodne, sorgløse, barnagtige og selvoptagne. Hun har nøglen i en kæde om halsen. Og det er ikke de voksnes øjne, men hendes egne øjne, der nu indeholder alle voksenlivets bekymringer, fordi de voksne ikke selv kan rumme dem.

Og jeg kommer til at tænke på vores egen ældste dreng, Stefan (som døde for et år siden). Han var født som dværg. Men han klarede sig vældig godt i skole og i opvækst.

Det var imidlertid først, da Stefan var blevet gift, og Emily og han selv havde fået en dejlig Jack, der også er dværg, og vi snakkede om, hvordan han ligesom Stefan snart skulle begynde på Esajasskolen i Hvidovre, at jeg hørte om og forstod nogle af de ting, der havde været svært for ham som lille. Vi vidste godt om noget af det, men ikke det hele. Det kom først frem nu.

Eleonora og jeg havde måske været så optaget af, at vi nok skulle klare det, og vi nok skulle vise dem alle sammen, hvordan vi klarede det fint som familie osv – og jeg tror egentlig også, at vi gjorde det godt nok; det siger vores børn i hvert fald. Men jeg kan den dag i dag blive dybt forskrækket over, hvor meget vi alligevel aldrig forstod.

Gode forældre skal nærmest have ESP – Extra Sensory Powers – for at kunne sanse, hvad der foregår inde bag de klare øjne, og hvad barnet tænker på og bekymrer sig for. Og alligevel bliver man forskrækket igen og igen, fordi der foregik en masse derinde, som man ingen anelse havde om.

Så her kommer den anden tekst, der fik mig til at overveje, hvor godt jeg egentlig havde forstået Jesu ord om at blive som børn – den forpinte Gjørils mail til mig med det lille erindringsglimt fra den dag, hun som en lille pige hjemme på gården fandt en tiøre på trappen:

”Hun åpner hånden og ser på tiøringen. Hvordan kan noe så stort samtidig være så lite?

Hun går opp resten av trappen og banker på bestemors dør. Hun skal til å åpne, men den er stengt. Så rart! Den har da vel aldri vært stengt før?

Det kommer lyder der inne fra og. De blander seg med lydene nedenfra. Et dunk, så et høyere dunk, og så en stemme. Det er da ikke bestemors stemme? Så lyder den samme stemmen tett inntil døren. ‘Hvem er det?’ Det er bestemors stemme, men likevel ikke i det hele tatt. Hun går et skritt bakover og blir stående ubesluttsom. ‘Hvem er det?’ sier stemmen igjen. ‘Gjøril’, sier hun, og hører selv at heller ikke hennes stemme er hennes egen. Det høres et knett i låsen før døren sakte glir opp. Bestemor, men likevel ikke bestemor. Hun smiler rart. Hun holder hardt i dørkarmen med den ene hånden og i døra med den andre. Øynene er blanke som om hun har grått. men hun har aldri sett bestemor gråte. Hun har ikke sett noen gråte.

’Har du slått deg bestemor? Har du vondt?’ Men bestemor bare smiler og ser på henne med dette blanke blikket som ser men likevel ikke ser. ‘Er det deg jenta?’ sier hun med en munn som liksom ikke vil snakke, men som blir tvunget til det. Hun blir stående og klemme tiøringen i hånden, og kjenner at den er blitt våt og glatt. ‘Jeg fant denne i trappen’, sier hun og rekker hånden fram. Stemmen er fremdeles ikke hennes egen. ‘Nei, så snill du er! Vent litt så skal du få en appelsin’. Dette fremmede igjen. Så snur hun seg for å gå mot kjøkkenbenken. Litt for fort, for hun faller. Hun slår skulderen inn i vedkassa med et dunk. Hun løper over dørstokken for å hjelpe, fremdeles med tiøringen i hånden, men bestemor er allerede på vei opp. ‘Slo du deg?’ ‘Nei!’ Stemmen og ansiktet er annerledes enn for litt siden. Fremdeles ikke bestemors, men annerledes. Hun rekker henne appelsinen, og det er da hun kjenner den. Lukten. Hun forstår alt og likevel ingenting. Døren er igjen låst foran henne. Tiøringen er våt og varm. Appelsinen er våt og varm. Hun lukter på den. Det lukter ikke appelsin, det lukter bare dette andre. Hun lukter på t-skjorten sin. Det er det samme der. Den følger henne ned trappen.

Hun står på kjøkkenet foran mamma. ‘Bestemor falt’. Hun ser opp på moren. ‘Hva sier du?’ Morens mørke øyne retter seg mot henne, blir vaksomme. ‘Jeg tror bestemor er syk. Døren var låst, og så falt hun.’ Mammass øyne blir kalde. Munnen smalner. ‘Skal du ikke gå opp til henne?’ ‘Nei, og du skal heller ikke gå opp dit mer’, sier moren. Stemmen er kald og bestemt. ‘Du må spørre meg om lov før du går opp dit igjen’. ‘Men...’ Alle tankene som flokker seg om hverandre, og som ikke kan finne ord. Syk er varme flaske i sengen, ripssaft på nattbordet og mammass varme blikk. Et sted inne i henne roper det at hun må få moren til å forstå, må få henne til å gjøre noe. Mens et annet sted vet at moren har forstått. Det er dette uforståelige som moren forstår. Dette som blikket hennes er fylt av. Bortsett fra i korte stunder da hun er hos henne. Men det ligger der da og, som en skygge bak dette varme brune.”

For mig er det næsten ubegribeligt, hvordan Gjøril har kunnet gribe tilbake og gendanne denne barnets skræmthed – denne uforståenhet og denne forståelse på én gang.

Og jeg kom til at tænke på en forfatter engang, der skrev noget i retning af, at ‘Folk glemmer, at enhver barndom er tragisk’.

Jeg har aldrig kunnet slippe den sætning. Ikke fordi jeg tror, den er sand, for det tror jeg ikke. Der er så megen glad barndom rundt omkring, så megen latter og leg og så megen godhed.

Men det er sandt, at voksne har svært ved at forstå, hvor uforståelig og skræmmende verden er for et lille barn. Vi glemmer det. Vi glemmer, hvor meget det knager og knirker af forvirrende tanker inde bag de klare øjne og bag panden med den glatte og klare hud. Vi glemmer, hvor lidt det forstår og ved. Og vi glemmer, hvor meget det faktisk forstår og ved.

Gjøril forstår intet, for hun ved ikke, hvad en fordrunken bedstemor vil sige. Alligevel er hun den eneste i huset, *der forstår rækkevidden* af det, der er sket.

Af forskellige grunde har jeg det lidt blandet med Kaj Munk. Han er ikke sådan at få hold på. Men hvis ellers man overhovedet kunne sige sådan noget, så er jeg nok trods alt mest *for...*

I en ny antologi på Anis om Kaj Munk *Størst er barnet* siges det, at ‘Ud fra

en teologisk synsvinkel sammenkæder barnet de to verdener: Guds og den voksnes, som er adskilte’.

Og Kaj Munks søn, Arne Munk, skriver om sin far, at for ham var barnet ‘brobygger til evigheden’.

Det er jo det, der kommer frem hos Johannes i Kaj Munks *Ordet*. Han har først været vanvittig; men ulykkeligvis ”får [han] sin forstand igen”. Og ved den døde Ingers åbne kiste forsvinder hans tro på miraklet; han er blevet ”klog blandt de kloge”, som han bittert siger.

Men miraklet sker: Han får sin tro og sin tillid igen! Og han vover at byde den døde stå op. *Ikke* ved på ny at blive vanvittig, men ved barnets tillid – den lille Maren, der går hen og tager ham i hånden og hvisker, om det er nu, han gør det:

”Barnet! den største i Himmeriget! dig glemte jeg. Aah ja, hos Barnet er Frelse.”

Er det overspændt?

Ikke, hvis man tager Jesu ord for pålydende:

”Jeg priser dig, fader, himlens og jordens Herre, fordi du har skjult dette for vise og forstandige og åbenbaret det for umyndige.”

”Af børns og spædes mund har du beredt dig lovsang.”

Og det er altså vel at mærke ikke en verdensfjern idealisme, der romantisk hylder paradisbarnet, men irriteret bliver distraheret af den konkrete lille møgunge, der lige har knaldet ens ruder eller malet ens kat blå. Det handler om de konkrete børn, vi har omkring os, som vi lider med og sommetider er ved at skringe over: Det er dem, der har Gud til Gud. Og de er vore rollemodeller. Vore forbilleder.

Lad mig se, har jeg nu glemt noget?

Nåh ja, der skulle måske osse gå et eller andet den anden vej...

Efterhånden som barnet begynder at tage skade – altså blive voksen – må det være op til andre kristne voksne at kompensere med den viden, de trods alt har som forspring for barnet. De skal være med til at danne barnet for

evigheden.

Man bliver ikke en god lærer af at være en kristen lærer. Og man bliver heller ikke en god skole af at være en kristen skole. Ligesom man heller ikke bliver gode forældre af at være kristne forældre.

Men man kan godt blive en kristen lærer *og* en god lærer. Samtidig. Man kan også godt blive en kristen skole *og* en god skole – det er der for så vidt ikke noget direkte til hinder for ...

Jeg kan huske lærere i min egen folkeskole, der helt tydeligt ikke brød sig om børn. De elskede idræt og historie, men børnene var tydeligvis en distraktionsfaktor.

På den anden side har jeg også oplevet lærere, der elskede børn – men alligevel var *udygtige* undervisere. De brændte tragisk inde med deres kærlighed, for der var ingen respekt omkring dem, og de formåede ikke at være rollemodeller.

Man bliver ikke en god matematiklærer, fordi man elsker matematik – heller ikke nødvendigvis, fordi man elsker børn, men fordi man elsker at undervise!

På internettet kan man igen og igen møde voksne mennesker og gamle mennesker, der efter et halvt eller et helt liv stadig husker den forskel, deres lærer gjorde. Nogle med en ellers katastrofal barndom, en dysfunktionel familie og med alle odds imod sig er blevet mønsterbrydere – væsentligst på grund af én enkelt unik skolelærer, der var i stand til, ikke først og fremmest *undervise* barnet, men *anerkende* det. Ikke først og fremmest for selv at blive set som en dygtig underviser, men først og fremmest for at se barnet: se dets principielle værdi, men også se dets konkrete ressourcer, dets individuelle potentiale.

Hvor sjældne er lærere af den karat monstro? Er de mon lige så sjældne som fx en ægte mand, der kan høre forskel på et godt råd og en bebrejdelse?

Dét tror jeg alligevel ikke! Vi møder dem rundt omkring. Vi hører om dem. Jeg tror, der er rigtig mange lærere af den karat.

Og mindre kan også gøre det: Gode lærere, som gør en forskel. Som har givet vores børn det, vi selv ikke kunne.

Man kan ikke danne for evigheden, hvis man ikke også vil danne for livet.

Efterhånden som barnet mister sin evne til *umiddelbar* relation, må det være op til de voksne at danne den nye form for relation: den bevidste tillid, den *middelbare* tillid. Dvs tilliden, der nu ikke længere kan være instinktiv, men som nu har gode grunde til at stole på det, der bliver sagt.

Og da er det op til dig, det er op til den voksne, til læreren, til forældrene, *at give barnet disse gode grunde til at tro.*

Det er helt nødvendigt. Hvis barnet ikke vil være voksent og lære denne nye form for velbegrundet, formidlet tillid, så bliver dets religiøsitet en Peter Pan-agtig tragisk religiøsitet

Og utrolig mange voksne har forsøgt at holde liv i en slags naiv ”barnetro”, der helst ikke vil vide for meget, helst ikke vil lære, helst ikke vil læse – bare stadig stole på sit barnlige instinkt, sin barnlige umiddelbarhed, som om man stadig var 5 år eller 7 år.

Og tiden er til det! Det er det, tiden kræver. Tidens ideale religiøsitet er en blind, ubegrundet, spirituel intuition, der endelig ikke må have en eneste god grund til at tro. Gode grunde til at tro – det er noget plat og primitivt, noget fornærmende, næsten blasfemisk.

Men vi har gode grunde til at tro på Gud. Vi har gode grunde til at tro på Jesus. Og det er disse gode grunde, barnet efterhånden får brug for, når tilliden ikke længere kan være selvfølgelig og intuitiv.

Hvordan I gør det konkret, det ved I meget mere om, end jeg gør. Jeg vil blot sige en enkelt ting:

Hvis I skal kunne gøre jeres gode grunde til tro troværdige og brugbare, så er I nødt til hele tiden at være opdateret med de gode grunde, barnet efterhånden får til *ikke* at tro.

Sagt helt uden nuancer og vanvittigt ensidigt: At blive voksen er en vandring gennem skuffelser. Man bliver skuffet over forældrene, man bliver skuffet over sig selv, man bliver skuffet over sine venner og sine kammerater, og man bliver skuffet over Gud. Man får efterhånden den ene gode grund efter den anden til *ikke* at stole hverken på forældre, på andre, på sig selv eller på Gud.

Det er jo overhovedet ikke hele sandheden. Livet som voksen er fantastisk meget andet. Jeg synes faktisk selv, at livet som voksen har været sjovere end livet som barn.

Men en vandring gennem skuffelser er det altså *også*. Og da er I nødt til at følge både barnets psykologiske udvikling, tidens kulturelle udvikling, kammeratskabets udvikling i skolegården – *og* i det omfang, I overkommer det og evner det: det enkelte barns individuelle udvikling: Og dermed opdateres hele tiden jeres indsigt i, hvad barnet efterhånden får brug for af nye gode grunde til at tro.

Det er lige så vigtigt for børnene, at du sætter ord på de livs- og eksistensskuffelser, de efterhånden løber ind i, og giver deres skuffelser rum og respekt – alle de oplevelser af skuffelse, nederlag og skam, *som de næsten altid tror, de er ene om.*

Og så kan de høre på dig, når du derefter vil sætte ord på de gode grunde, du og Guds kirke har til at tro *alligevel* og på trods af alle skuffelser.

Hvis ikke deres skuffelser, deres nederlag og skam spejles og rummes, og hvis ikke de får disse *nye, gode grunde* til at tro, bliver de ved med at tænke, at de bare skal forsøge at holde liv i en naiv barnetro, der alligevel ikke holder i et skuffende og kvæstende voksenliv.

Igen og igen har jeg været ude for, hvilken befrielse det har været for mennesker, der fortvivlet kæmper for at vende tilbage til den enkle barnetillid, de havde engang, at de så får at vide: Ved du hvad, den enkle barnetillid vender nok aldrig tilbage igen. Den er gået endegyldigt itu. For den holdt ikke, når livet blev værst, når forældrene og Gud skuffede dig.

Nu er tiden inde til en ny slags tillid – en vanskeligere, men også mere holdbar og realistisk og velbegrundet tillid. En tillid, der måske ikke længere kan hægtes så meget på al snakken om Gud Fader (fordi han er så usynlig og fjern), men som begynder at hægte sig fast i billedet af Guds søn i stedet.

Paulus skriver som bekendt:

”Da jeg var barn, talte jeg som et barn, forstod jeg som et barn, tænkte jeg som et barn. Men da jeg blev voksen, aflagde jeg det barnlige.”

Altså: Først skal vi blive voksne, dvs vi skal aflægge det barnlige og

ikke længere tale som et barn eller forstå som et barn eller tænke som et barn – og så, når vi har aflagt det barnlige, så skal vi til at blive som børn igen!!

Det er da *lidt* ”frem og tilbage er lige langt”-agtigt ...

Men det her, det er *virkelig* mærkeligt – og vigtigt: Hvis barnet ikke vil blive voksent, så bliver det aldrig i stand til at blive som et barn. Så sidder det fast i det barnagtige. Kun den sundt voksne er i stand til at ydmyge sig og blive som et barn. Den barnagtige vil aldrig kunne det.

Hvis man ikke vil være voksen, kan man aldrig blive som et barn.

Så du er altså med til at danne barnet for evigheden – derved at det aflægger det barnlige.

Jeg indledte med at sige, hvor dybt benøvet og taknemmelig jeg er for hver eneste, der er i stand til at forstå børn, og er i stand til at gøre sig forståelig over for børn.

Endnu mere taknemmelig er jeg for enhver, der er i stand til at *spejle Guds sind* på en troværdig og autentisk måde.

Selv barnet kender ikke Gud direkte, men ”i et spejl, i en gåde”.
Og du er dette spejl!

Du bliver en splint af – ja, ikke en splint af troldspejlet; hvad kalder man det modsatte af troldspejlet? Et anti-troldspejl? Et spejlvendt troldspejl? Et fe-gudmoder-spejl?!

Uanset hvad: Du bliver en splint af gudsordets spejl.

Dvs du bliver en *gudsrepræsentant*.

Børnene ved jo godt, at det ikke er Gud, der står deroppe i slidte jeans og med kridt på ærmerne. Alligevel aflæser de i dit ansigt, hvordan Guds ansigt er. Det er ikke så meget det, du siger, som det, du gør.

Der er simpelt hen grænser for, hvor megen selvmodsigelse der må være mellem dine ord om Gud og dit eget ansigt.

Og det er det virkelig frygtindgydende ved at ville danne andre mennesker for evigheden: Du kan undervise om Gud og om kristendom, så meget du vil – hvis de oplever dig negativ og nedladende eller ligefrem hånlig, så vil de uden videre kalkere den oplevelse over på den Gud, du snakker om. Det kan du ikke rette op med på, hverken med gode ord eller med kreative læringsstile.

Det har nok været en af de klassiske kristelige pædagogiske fadæser: Fordi vi tror på gudsordets ufejlbarlighed, føler vi, at vi er nødt til også selv at forsøge at fremstå ufejlbarlige og sikre.

Og det er dét, man forsøger, når man i virkeligheden ikke er spor interesseret i, at mennesker skal *dannes* – når man kun er interesseret i, at de skal *tildannes*. Formes, modelleres, klones som kopier af en selv.

Men det vidunderlige ved det kristne evangelium er, at vi jo netop er forbillede ved at være *fejlbarlige*. Ufejlbarlige forbillede er ukristelige.

Jeg kendte aldrig rigtig mine bedsteforældre. Men min mor fortæller om dem som gode og rare mennesker. En dag havde de så begået en eller anden virkelig uheldig ting (ved ikke, hvad det handlede om) – og så siger bedstefar så til de syv børn, tungt og stille: Ja, børn, nu ved I, at mor og jeg er heller ikke ufejlbarlige.

Se, det vidste børnene jo allerede udmærket.

Hvad de ikke havde vidst, var, at det vidste far og mor også ...

Jamen det er da også lidt ”frem og tilbage er lige langt”-agtigt – børnene skal være vore rollemodeller og forbillede; og vi skal være deres rollemodeller og forbillede; det hele går i ring ...

Men her kommer et mirakel, der ikke kan tegnes ind på nogen grafisk kommunikations-model: at *dannelsen den ene vej* – fra barnet til den voksne – og *dannelsen den anden vej* – fra den voksne til barnet – *går ikke i modsat retning*.

De går i virkeligheden i samme retning. De forudsætter hinanden..Fordi både barnet og den voksne er på vandring i samme retning, hen imod Kristus, hen imod evigheden.